

O'RTA ASR MUTAFAKKIRLARINING MUSIQAGA OID QARASHLARI ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA ESTETIK TARBİYANI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

**Isaxanova Muslimaxon
Dilshodjon qizi**

*Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi
va san'at yo'nalishi magistranti*

E'zozxon Qobilova Bakirovna

*Ilmiy rahbar: Qo'qon davlat universiteti
o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid ilmiy-falsafiy qarashlari asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirish metodikasining nazariy, tarixiy va amaliy-pedagogik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Ixvon as-Safo, Safiuddin Urmaviy kabi Sharq ilmiy-madaniy tafakkurining yirik vakillari musiqani faqat tovushlar majmui yoki ijrochilik san'ati sifatida emas, balki matematika, axloq, ruhiyat, uyg'unlik, go'zallikni anglash va inson kamoloti bilan bog'liq murakkab tarbiyaviy hodisa sifatida talqin qilgani asos qilib olinadi. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy musiqa ta'limida bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi faqat nota savodxonligi, vokal-ijrochilik malakasi yoki metodik texnikalar bilan cheklanmasligi, balki estetik dunyoqarash, badiiy sezgirlik, milliy-madaniy xotira, axloqiy mas'uliyat va o'quvchilarda go'zallikni his etish qobiliyatini shakllantira olish salohiyatini ham o'z ichiga olishi zarur. Maqolada tarixiy-qiyosiy tahlil, germeneytik talqin, pedagogik modellashtirish, analitik-sintetik umumlashtirish va metodik loyihalash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijasida o'rta asr musiqiy tafakkurini zamonaviy musiqa o'qituvchisi tayyorlash jarayoniga kognitiv-tarixiy, emotsional-estetik, amaliy-ijodiy va refleksiv-qadriy komponentlar orqali kiritish maqsadga muvofiqligi asoslandi. Taklif etilgan metodika tarixiy matnlar bilan ishlash, musiqiy namunalarni tinglash va tahlil qilish, maqom va ohang tizimlaridagi uyg'unlikni anglash, musiqaning axloqiy-estetik mazmunini muhokama qilish, ijodiy topshiriqlar bajarish hamda pedagogik refleksiya yuritish kabi shakllarni qamrab oladi. Xulosa sifatida o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarini bo'lajak musiqa o'qituvchilari tayyorlash jarayoniga tizimli kiritish ularning estetik madaniyatini, kasbiy tafakkurini va ta'limiy faoliyatga insonparvar yondashuvini kuchaytirishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar:

estetik tarbiya, bo'lajak musiqa o'qituvchilari, o'rta asr mutafakkirlari, musiqa pedagogikasi, Forobiy, Ibn Sino, Safiuddin Urmaviy, musiqiy meros, estetik madaniyat, musiqiy tafakkur.

KIRISH

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika, san'atshunoslik va madaniyatshunoslik kesishmasida turgan dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biridir, chunki musiqa o'qituvchisi oddiy ma'noda qo'shiq o'rgatuvchi, nota savodini tushuntiruvchi yoki ijrochilik texnikasini mashq qildiruvchi mutaxassis emas, balki o'quvchi shaxsining go'zallikni anglash, badiiy idrok etish, ohang va ritmdagi uyg'unlikni his qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni san'at vositasida qabul qilish qobiliyatini tarbiyalovchi ma'naviy rahbardir. Shu sababli musiqa o'qituvchisini tayyorlash jarayonida nazariy bilim, ijrochilik ko'nikmasi, metodik mahorat bilan bir qatorda estetik tafakkur, badiiy did, emotsional sezgirlik, tarixiy xotira va madaniy merosga tayangan pedagogik yondashuvni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari nihoyatda boy metodologik manba vazifasini bajaradi. Abu Nasr Forobiy o'zining "Kitob al-musiqa al-kabir" asarida musiqani tovush, interval, ritm, ohang, cholg'u, ijro va nazariy tafakkur bilan bog'liq mukammal ilmiy tizim sifatida tahlil qilgan bo'lib, uning yondashuvi musiqaning go'zalligi tasodifiy hissiyot emas, balki tartib, nisbat, me'yor, aql va badiiy tajriba birligi orqali yuzaga kelishini ko'rsatadi [1]. Forobiy musiqani matematika, mantiq, til, ritorika va siyosat bilan bog'liq holda ko'rganligi sababli uning qarashlari bugungi musiqa pedagogikasi uchun ham muhimdir: bo'lajak o'qituvchi musiqa asarini faqat ijro etish emas, balki tushuntirish, tahlil qilish, tarbiyaviy mazmunini ochib berish va o'quvchi qalbida estetik javob uyg'otish mas'uliyatiga ega bo'ladi [2]. Abu Ali ibn Sino esa musiqani tovushning tabiiy xususiyatlari, inson idroki, ruhiy holat, hissiy ta'sir va mutanosiblik bilan bog'lagan holda talqin etgan; bu esa musiqaning psixologik va tarbiyaviy kuchini anglashda muhim manba sanaladi [3]. Ixvon as-Safo risolalarida musiqa son, nisbat, kosmik tartib, ruhiy poklanish va ichki uyg'unlik bilan bog'liq bo'lib, bu yondashuv estetik tarbiyani shaxsning ichki muvozanati, axloqiy yetilishi va badiiy sezgirligi bilan birgalikda ko'rishga imkon beradi [4]. Safiuddin Urmaviy esa maqom, interval va musiqiy tizimlarni ilmiy asosda tartibga solgan mutafakkir sifatida musiqa an'analarini nazariy bilish va pedagogik uzatish imkoniyatlarini ko'rsatib bergan [5]. Demak, o'rta asr musiqiy tafakkuri bugungi oliy musiqa-pedagogik ta'lim uchun faqat tarixiy ma'lumot emas, balki bo'lajak o'qituvchining estetik madaniyatini shakllantiruvchi faol metodik manbadir. Mavzuning ilmiy dolzarbligi bir necha ziddiyatlar bilan belgilanadi: birinchidan, o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy merosi boy bo'lsa-da, u bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida ko'pincha tarixiy faktlar doirasida o'rganiladi va uning metodik-tarbiyaviy imkoniyatlari yetarlicha ochilmaydi; ikkinchidan, amaliy musiqa ta'limida ba'zan ijrochilik, repertuar va texnik ko'nikmalarga urg'u kuchli bo'lib, estetik dunyoqarashni shakllantirish ikkinchi darajali masala sifatida qolib ketadi; uchinchidan, musiqa tarixi, musiqa nazariyasi, pedagogika va metodika fanlari ko'pincha alohida-alohida o'qitiladi, holbuki o'rta asr mutafakkirlari musiqani fanlararo yaxlit hodisa sifatida tushunganlar; to'rtinchidan, globallashuv sharoitida bo'lajak musiqa o'qituvchisi milliy musiqiy merosni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtira olishi zarur. Ushbu maqolaning maqsadi o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirish

metodikasini ishlab chiqish va ilmiy-pedagogik jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot obyekti oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini kasbiy-estetik tayyorlash jarayonidir. Tadqiqot predmeti esa o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy-falsafiy qarashlarini musiqa o'qituvchisi estetik madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan metodik vosita sifatida qo'llash imkoniyatlaridir. Tadqiqot vazifalari o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy qarashlarini tahlil qilish, ularning estetik-tarbiyaviy salohiyatini aniqlash, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyaning asosiy komponentlarini belgilash, metodik bosqichlar va pedagogik vositalarni ishlab chiqish hamda amaliy tavsiyalarni shakllantirishdan iborat. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda o'rta asr musiqiy merosi tarixiy-nazariy ma'lumot sifatida emas, balki bo'lajak musiqa o'qituvchisida estetik tarbiyani shakllantirishga xizmat qiluvchi kognitiv, emotsional, amaliy va refleksiv komponentlardan iborat metodik tizim sifatida talqin qilinadi. Amaliy ahamiyati esa tadqiqot natijalaridan "Musiqqa tarixi", "Musiqqa pedagogikasi", "Musiqqa ta'limi metodikasi", "An'anaviy musiqa asoslari", "Estetik tarbiya" va pedagogik amaliyot mashg'ulotlarida foydalanish mumkinligidadir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning materiallari sifatida o'rta asr Sharq ilmiy-madaniy merosida musiqaga oid qarashlarni aks ettiruvchi manbalar, xususan, Abu Nasr Forobiyning "Kitob al-musiqqa al-kabir" asari, Abu Ali ibn Sinoning musiqaga oid ilmiy mulohazalari, Ixvon as-Safo risolalaridagi musiqiy-falsafiy g'oyalar, Safiuddin Urmaviyning "Kitob al-advor" va "ar-Risola ash-sharafiiyya" asarlarida bayon qilingan nazariy qarashlar, shuningdek, musiqa pedagogikasi, estetik tarbiya va tarixiy-madaniy merosni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishga oid ilmiy adabiyotlar tanlab olindi. Tadqiqot metodologiyasi musiqani inson shaxsini estetik, axloqiy va madaniy jihatdan shakllantiruvchi san'at turi sifatida qarashga tayanadi. Tarixiy-qiyyosiy metod o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarini o'zaro solishtirish, ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash hamda zamonaviy musiqa pedagogikasi bilan bog'lash imkonini berdi. Masalan, Forobiy musiqada tovushning tuzilishi, ritmik tartib, interval va ohangning mantiqiy asosini izohlashga alohida e'tibor bergan bo'lsa, Ibn Sino musiqaning inson ruhiyati va sezgi a'zolariga ta'sirini chuqurroq yoritadi; Ixvon as-Safo musiqani kosmik tartib va ruhiy poklanish ramzi sifatida ko'rsa, Urmaviy musiqiy tizimlarni amaliy-nazariy jihatdan tartibga soladi. Germenevtik talqin metodi o'rta asr matnlarida uchraydigan "uyg'unlik", "nisbat", "me'yor", "ohang", "ruh", "ta'sir", "tarbiya" kabi tushunchalarni bugungi pedagogik mazmunda qayta anglash uchun qo'llanildi. Bu yerda asosiy e'tibor tarixiy tushunchalarni mexanik ko'chirishga emas, balki ularning zamonaviy o'qituvchi tayyorlash jarayonidagi tarbiyaviy ma'nosini ochib berishga qaratildi. Analitik-sintetik metod orqali mutafakkirlar qarashlaridagi asosiy g'oyalar ajratib olindi va ular bo'lajak musiqa o'qituvchisining estetik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi metodik tizimga birlashtirildi. Pedagogik modellashtirish metodi yordamida maqsad, tamoyillar, komponentlar, bosqichlar, metodlar, topshiriqlar, baholash mezonlari va kutiladigan natijalardan iborat metodika ishlab chiqildi. Ushbu metodikaning asosiy tamoyillari sifatida tarixiy-madaniy uzviylik, fanlararo integratsiya, emotsional-estetik faollik, ijodiy-amaliy yo'naltirilganlik, refleksivlik va pedagogik qo'llaniluvchanlik belgilandi. Tarixiy-

madaniy uzviylik tamoyili o'rtas asr musiqiy merosini muzeypop yoki faqat esdalik xarakteridagi ma'lumot sifatida emas, balki bugungi musiqa ta'limini boyituvchi tirik pedagogik manba sifatida qo'llashni nazarda tutadi. Fanlararo integratsiya tamoyili Forobiy va boshqa mutafakkirlar musiqani matematika, falsafa, mantiq, axloq, til va ruhiyat bilan bog'lagani kabi zamonaviy musiqa o'qituvchisi ham san'atni boshqa bilim sohalari bilan uyg'un tushuntira olishi kerakligini ko'rsatadi. Emotsional-estetik faollik tamoyili shuni anglatadiki, estetik tarbiya faqat ma'ruza yoki ma'lumot berish orqali shakllanmaydi; talaba musiqa tinglashi, his qilishi, taqqoslashi, munosabat bildirish, badiiy obrazni tasvirlash, ijro yoki ijodiy topshiriq bajarish orqali estetik tajriba orttirishi zarur. Ijodiy-amaliy yo'naltirilganlik tamoyili bo'lajak o'qituvchi tarixiy g'oyalarni maktab darsida qo'llay olishi, masalan, Forobiyning uyg'unlik haqidagi fikrini oddiy melodik misol bilan tushuntirishi yoki Ibn Sinoning musiqaning ruhiy ta'siriga oid qarashlarini tinglash mashg'ulotida qo'llashi lozimligini bildiradi. Refleksivlik tamoyili esa talabaning o'z estetik o'sishini, musiqa haqidagi qarashlaridagi o'zgarishlarni, o'qituvchi sifatidagi madaniy mas'uliyatini tahlil qilishini talab etadi. Tadqiqot jarayonida estetik tarbiyani shakllantirishning to'rt komponentli modeli ishlab chiqildi: kognitiv-tarixiy komponent, emotsional-estetik komponent, amaliy-ijodiy komponent va refleksiv-qadriy komponent. Kognitiv-tarixiy komponent bo'lajak o'qituvchilarning o'rtas asr musiqiy merosi, asosiy mutafakkirlar, ularning asarlari, nazariy tushunchalari va tarixiy konteksti haqidagi bilimlarini shakllantiradi. Emotsional-estetik komponent talabalarda musiqiy go'zallikni his qilish, ohang va ritmning ifodaviy kuchini anglash, musiqiy obrazni tavsiflash va badiiy ta'sirni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Amaliy-ijodiy komponent tinglash, kuylash, cholg'u namunasini tahlil qilish, kichik melodik improvizatsiya yaratish, maqom va xalq kuylaridagi ohangiy xususiyatlarni aniqlash, dars fragmenti loyihalash kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Refleksiv-qadriy komponent esa musiqani axloqiy, estetik, madaniy va ma'naviy tarbiya vositasi sifatida baholash, o'qituvchining shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish, badiiy did va mas'uliyatni anglashni ta'minlaydi. Metodik jarayonda muammoli ma'ruza, tarixiy dialog, qiyosiy tinglash, estetik munozara, tushunchalar xaritasi, ijodiy talqin, refleksiv kundalik, mikrovars va portfolio baholash kabi usullar qo'llanilishi taklif etildi.

NATIJARLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'rtas asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarini bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirish jarayoniga samarali kiritish uchun ular oddiy tarixiy faktlar majmui sifatida emas, balki pedagogik mazmuni ochilgan, bosqichma-bosqich o'zlashtiriladigan va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan metodik tizim sifatida tashkil etilishi lozim. Birinchi natija sifatida o'rtas asr musiqiy tafakkuridagi asosiy estetik-pedagogik g'oyalar aniqlandi. Forobiy qarashlaridan musiqaning aql bilan idrok qilinadigan tartibli go'zallik ekanligi g'oyasi kelib chiqadi. Uning tovush, interval, ritm, ohang va cholg'ular haqidagi tahlillari bo'lajak o'qituvchiga musiqiy go'zallikning tuzilishi, ichki me'yori va ifodaviy mexanizmlarini tushuntirish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, estetik tarbiyani faqat "yoqadi" yoki "yoqmaydi" kabi subyektiv baholar bilan cheklab qo'ymaslik uchun muhimdir. Talaba Forobiy qarashlari asosida musiqaning chiroyi tovushlar tartibi, ohangiy muvozanat, ritmik barqarorlik, nisbat va badiiy maqsad bilan bog'liqligini

anglaydi. Ibn Sino qarashlaridan musiqaning ruhiy-emotsional ta'siri g'oyasi ajratib olindi. Bu g'oya bo'lajak musiqa o'qituvchisi uchun muhim, chunki maktab darsida musiqa o'quvchining kayfiyati, diqqat-e'tibori, xotirasi, tasavvuri, hamdardlik tuyg'usi va badiiy javobini shakllantiradi. O'qituvchi musiqaning emotsional kuchini anglagan holda repertuar tanlashi, tinglash topshiriqlarini mazmunli tashkil etishi va o'quvchilarda sezgirlikni rivojlantirishi mumkin. Ixvon as-Safo qarashlaridan musiqa uyg'unlik, nisbat va ruhiy kamolot vositasi sifatida talqin qilindi. Bu yondashuv estetik tarbiyani shaxsning ichki intizomi, badiiy me'yorni his etishi va axloqiy barqarorligi bilan bog'lashga xizmat qiladi. Safiuddin Urmaviy qarashlaridan esa musiqiy tizimlilik, maqomiy tafakkur va nazariy-amaliy uzviylik g'oyalari ajratildi. Uning musiqiy tizimlarni tartibga solishga oid ishlari bo'lajak o'qituvchiga an'anaviy musiqa merosini ilmiy asosda tushuntirish, maqom va kuylarning ichki tuzilishini ko'rsatish, nazariya bilan amaliyotni birlashtirish imkonini beradi. Ikkinchi natija sifatida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirishning to'rt komponentli modeli ishlab chiqildi. Kognitiv-tarixiy komponent doirasida talabalar o'rta asr mutafakkirlarining hayoti, asarlari, musiqiy tushunchalari, tarixiy sharoiti va ilmiy maktablari bilan tanishadilar. Bu komponentda asosiy maqsad yodlash emas, balki musiqaning o'rta asr tafakkurida qanday ilmiy va tarbiyaviy hodisa sifatida ko'rilganini anglashdir. Emotsional-estetik komponent doirasida talabalar musiqiy namunalarni tinglaydi, ohangiy harakat, ritmik tuzilma, ifodaviylik, kayfiyat, badiiy obraz va tinglovchiga ta'sir xususiyatlarini tahlil qiladi. Amaliy-ijodiy komponentda talabalar kichik melodik fragmentlar bilan ishlaydi, kuy tuzilishini tasvirlaydi, sodda improvizatsiya bajaradi, maqom yoki xalq kuyidagi ohangiy xususiyatlarni aniqlaydi, dars fragmenti yoki metodik topshiriq ishlab chiqadi. Refleksiv-qadriy komponentda esa talabalar musiqa o'qituvchisining estetik tarbiyadagi roli, badiiy didni shakllantirish mas'uliyati, milliy merosni avlodlarga yetkazish vazifasi va musiqaning axloqiy-estetik ta'siri haqida yozma va og'zaki mulohaza yuritadilar. Uchinchi natija sifatida metodik jarayonning besh bosqichi belgilandi. Birinchi bosqich motivatsion-yo'naltiruvchi bosqich bo'lib, unda talabalar "Nima uchun faylasuflar musiqa haqida yozgan?", "Musiqa inson xarakterini tarbiyalay oladimi?", "Go'zallik faqat hismi yoki bilim hammi?", "Musiqa o'qituvchisi estetik tarbiyachi sifatida qanday mas'uliyatga ega?" kabi muammoli savollar orqali mavzuga jalb qilinadi. Ikkinchi bosqich analitik-kognitiv bosqich bo'lib, unda Forobiy, Ibn Sino, Ixvon as-Safo va Urmaviy qarashlari qisqa matnlar, jadval, sxema, tayanch tushunchalar va o'qituvchi izohi orqali o'rganiladi. Uchinchi bosqich estetik-tajribaviy bosqich bo'lib, unda talabalar musiqiy namunalarni tinglaydi, ularni uyg'unlik, ritm, ohang, ruhiy ta'sir va badiiy obraz nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. To'rtinchi bosqich ijodiy-metodik bosqich bo'lib, talabalar o'rta asr mutafakkirlarining g'oyalari asosida maktab darsi uchun topshiriqlar, tinglash savollari, kichik ijodiy mashqlar yoki mikrodarslar loyihalaydilar. Beshinchi bosqich refleksiv-baholovchi bosqich bo'lib, unda talabalar o'z estetik qarashlaridagi o'zgarishlarni, musiqa o'qituvchisi sifatidagi pedagogik pozitsiyasini va tarixiy merosdan foydalanish bo'yicha shaxsiy xulosalarini bayon qiladilar. To'rtinchi natija sifatida estetik tarbiyani baholash mezonlari ishlab chiqildi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: o'rta asr musiqiy qarashlari haqidagi bilim darajasi; musiqiy go'zallikni tushuntirish qobiliyati; tarixiy g'oyani zamonaviy dars mazmuniga bog'lay

olish; musiqiy namunaga emotsional javob bera olish; estetik munozara tashkil eta olish; ijodiy-metodik topshiriq ishlab chiqish; milliy va umuminsoniy musiqiy merosga hurmat; o'qituvchining estetik tarbiyadagi mas'uliyatini anglash. Beshinchi natija sifatida kutiladigan pedagogik samaralar aniqlandi: bo'lajak musiqa o'qituvchilarining estetik dunyoqarashi chuqurlashadi, musiqa tarixi va nazariyasiga qiziqishi ortadi, tinglash va tahlil qilish madaniyati rivojlanadi, dars loyihalash jarayonida tarbiyaviy maqsadni aniqroq belgilaydi, musiqiy merosga qadriyatli munosabat shakllanadi va o'quvchilarda badiiy didni tarbiyalashga tayyorligi oshadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'rta asr musiqiy tafakkurining pedagogik talqini bo'lajak o'qituvchi shaxsida "ijrochi-mutaxassis"dan "estetik tarbiyachi va madaniyat yetkazuvchisi"ga o'tish jarayonini kuchaytiradi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari asosida estetik tarbiyani shakllantirish metodikasi nazariy jihatdan ham, amaliy-pedagogik jihatdan ham muhimdir. Avvalo, bu yondashuv musiqa ta'limining mohiyatini kengaytiradi. Amaliyotda ba'zan musiqa darsi qo'shiq o'rgatish, nota o'qish, ritmni sanash, vokal mashq bajarish yoki repertuarni ijro etish bilan chegaralanib qoladi; albatta, bular musiqa ta'limining zarur qismlaridir, biroq ular estetik tarbiya bilan boyitilmasa, musiqa darsi texnik mashg'ulot darajasida qolib ketishi mumkin. O'rta asr mutafakkirlari esa musiqani inson tafakkuri, hissiyoti, axloqi, ruhiy holati va ijtimoiy uyg'unligi bilan bog'lab tushuntirganlar. Shu sababli ularning qarashlari bo'lajak musiqa o'qituvchilariga musiqaning tarbiyaviy kuchini chuqurroq anglash imkonini beradi. Forobiy qarashlarining pedagogik ahamiyati shundaki, u musiqani tartib, nisbat va mantiqiy tuzilishga ega san'at sifatida ko'rsatadi. Bu yondashuv talabalarga musiqiy go'zallikni tushuntirishda dalillilik va aniqlik beradi. Masalan, o'qituvchi biror kuy go'zalligini faqat "yoqimli" deb baholamay, uning ohangiy rivoji, ritmik mutanosibligi, tovushlarning o'zaro aloqasi, pauza va urg'ularning ifodaviy vazifasini tahlil qilib bera oladi. Ibn Sino qarashlari esa musiqaning ruhiy-emotsional ta'sirini anglashda muhimdir. Zamonaviy pedagogikada bolalarning emotsional intellekti, psixologik farovonligi, ijodiy tasavvuri va muloqot madaniyatini rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda. Ibn Sino musiqaning inson ruhiyatiga ta'siri haqida fikr yuritganligi sababli uning qarashlari tinglash madaniyatini, musiqiy terapiya elementlarini va hissiy javobni tarbiyalashda tarixiy asos vazifasini bajaradi. Ixvon as-Safo qarashlari esa musiqani uyg'unlik va ichki poklanish vositasi sifatida ko'rsatadi. Bu, ayniqsa, estetik tarbiyani axloqiy tarbiya bilan bog'lashda muhimdir. Estetik tarbiya faqat chiroyli narsani ko'rish yoki yoqimli tovushni eshitish emas, balki me'yorni anglash, nafosatni qadrlash, tartibsizlikdan uyg'unlikka intilish, ichki madaniyatni shakllantirish jarayonidir. Safiuddin Urmaviyning modal tizimlarga oid qarashlari esa an'anaviy musiqiy merosni nazariy asosda o'qitish uchun muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston musiqa ta'limi uchun maqom, xalq kuy-qo'shiqlari, ustoz-shogird an'analari va milliy musiqiy tafakkur alohida o'rin tutadi. Urmaviy yondashuvi talabalarga an'anaviy musiqa tasodifiy yoki faqat og'zaki tajribaga tayangan hodisa emas, balki o'z ichki qonuniyatlari, ohangiy mantiqi va nazariy tartibiga ega tizim ekanligini tushuntiradi. Taklif etilgan metodikaning kuchli tomoni shundaki, u tarixiy bilim, estetik tajriba va pedagogik

qo'llashni birlashtiradi. Agar talaba faqat tarixiy ma'lumot olsa, u mutafakkirlar nomini yodlaydi, lekin estetik madaniyati yetarlicha rivojlanmasligi mumkin. Agar faqat musiqiy tajriba berilsa, talaba musiqani his qiladi, biroq uning tarixiy-falsafiy asoslarini chuqur anglamasligi mumkin. Agar faqat metodik topshiriq berilsa, dars texnik loyihaga aylanadi va madaniy mazmun zaiflashadi. Shu bois kognitiv, emotsional, amaliy va reflektiv komponentlarning birligi metodikaning ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi. Biroq metodikani amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Birinchi muammo o'rta asr matnlarining murakkabligi bilan bog'liq. Talabalar bu matnlarni to'liq falsafiy yoki filologik shaklda qabul qilishga qiynalishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi asosiy g'oyalarni pedagogik jihatdan moslashtirib, tayanch tushunchalar, qisqa iqtiboslar, sxemalar, jadval va savollar orqali berishi kerak. Ikkinchi muammo tarixiy merosni formal madh etish xavfidir. Agar darsda Forobiy yoki Ibn Sino nomi faqat faxr tuyg'usini uyg'otish uchun tilga olinib, ularning real ilmiy g'oyalari tahlil qilinmasa, estetik tarbiya yuzaki bo'lib qoladi. Shuning uchun merosni qadrlash aniq mazmun: tovush, ohang, nisbat, ritm, ruhiy ta'sir, axloqiy vazifa, pedagogik qo'llanish orqali amalga oshirilishi lozim. Uchinchi muammo zamonaviy va an'anaviy yondashuvlar o'rtasidagi muvozanatdir. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi o'rta asr g'oyalarni zamonaviy darsda qo'llar ekan, ularni bugungi o'quvchining yoshi, psixologik xususiyatlari, musiqa tinglash madaniyati, axborot muhiti va didi bilan uyg'unlashtira olishi zarur. To'rtinchi muammo baholash bilan bog'liq. Estetik tarbiya natijasini faqat test orqali o'lchash qiyin; shu sababli portfolio, reflektiv esse, mikrodars, tinglash tahlili, ijodiy topshiriq va og'zaki taqdimot kabi kompleks baholash shakllari qo'llanishi kerak. Muhokama natijalari shuni tasdiqlaydiki, o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy merosiga asoslangan metodika bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy identifikatsiyasini o'zgartiradi. U o'zini faqat ijrochi yoki dars o'tuvchi mutaxassis sifatida emas, balki o'quvchiga go'zallikni tushuntiruvchi, musiqa orqali ruhiy va axloqiy sezgirlikni tarbiyalovchi, milliy-madaniy merosni zamonaviy ta'limga olib kiruvchi pedagog sifatida anglay boshlaydi. Bu esa musiqa ta'limining insonparvarlik mohiyatini kuchaytiradi va maktabda estetik tarbiya sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari bo'lajak musiqa o'qituvchilarida estetik tarbiyani shakllantirish uchun muhim nazariy, tarixiy va metodik manba hisoblanadi. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Ixvon as-Safo, Safiuddin Urmaviy va boshqa mutafakkirlar musiqani tovushlar yig'indisi yoki ko'ngilochar san'at sifatida emas, balki aql, hissiyot, nisbat, uyg'unlik, axloq, ruhiy kamolot va ijtimoiy tarbiya bilan bog'liq murakkab madaniy hodisa sifatida talqin qilganlar. Bu meros zamonaviy musiqa o'qituvchisi tayyorlash jarayonida alohida ahamiyatga ega, chunki o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat ijro, nazariya va metodik ko'nikmalardan, balki estetik madaniyat, badiiy did, emotsional sezgirlik, tarixiy xotira va pedagogik mas'uliyatdan ham tarkib topadi. Tadqiqot davomida o'rta asr musiqiy tafakkurini zamonaviy musiqa-pedagogik ta'limga integratsiya qilish uchun kognitiv-tarixiy, emotsional-estetik, amaliy-ijodiy va reflektiv-qadriy komponentlardan iborat metodik model ishlab chiqildi. Kognitiv-tarixiy komponent talabalarni mutafakkirlar hayoti, asarlari va asosiy musiqiy tushunchalari bilan

tanishtiradi; emotsional-estetik komponent musiqiy go‘zallikni his etish, tinglash, tahlil qilish va badiiy obrazni anglashni rivojlantiradi; amaliy-ijodiy komponent tarixiy g‘oyalarni dars fragmenti, ijodiy topshiriq, tinglash mashqi va metodik ishlanma shaklida qo‘llashga o‘rgatadi; refleksiv-qadriy komponent esa bo‘lajak o‘qituvchining musiqaning axloqiy-estetik vazifasi, milliy merosni asrash va o‘quvchilarda badiiy didni shakllantirishdagi mas‘uliyatini anglashini ta‘minlaydi. Taklif etilgan metodika motivatsion-yo‘naltiruvchi, analitik-kognitiv, estetik-tajribaviy, ijodiy-metodik va refleksiv-baholovchi bosqichlardan iborat bo‘lib, u muammoli ma‘ruza, tarixiy dialog, qiyosiy tinglash, estetik munozara, tushunchalar xaritasi, ijodiy talqin, mikrovars va portfolio baholash kabi usullar bilan boyitiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mazkur metodikani qo‘llash bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining estetik dunyoqarashini chuqurlashtiradi, musiqiy merosga ongli munosabatini shakllantiradi, dars jarayonida tarbiyaviy maqsadni aniq belgilashiga yordam beradi, musiqiy asarlarni tahlil qilish va estetik muhokama tashkil etish malakasini rivojlantiradi. Shuningdek, bu yondashuv musiqa tarixi, nazariyasi va metodikasini bir-biridan ajratilgan fanlar sifatida emas, balki o‘qituvchi shaxsini shakllantiruvchi yagona madaniy-pedagogik jarayon sifatida ko‘rishga imkon yaratadi. Amaliy tavsiya sifatida oliy ta‘lim muassasalarida musiqa ta‘limi yo‘nalishi uchun “O‘rta asr musiqiy tafakkuri va estetik tarbiya” mazmunidagi maxsus modul yoki mavzular blokini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu modulda talabalar mutafakkirlar qarashlarini o‘rganish bilan birga, musiqiy namunalarni tinglash, tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar bajarish, dars fragmentlari ishlab chiqish va refleksiv xulosalar yozish orqali estetik tarbiya metodikasini amalda egallaydilar. Umuman olganda, o‘rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda tarixiy xotira, ilmiy tafakkur, badiiy sezgirlik va pedagogik mas‘uliyatni uyg‘unlashtiruvchi kuchli manba bo‘lib xizmat qiladi. Musiqa mutafakkirlar talqinida inson ruhini tartibga soluvchi, qalbni noziklashtiruvchi, aqlni uyg‘otuvchi va shaxsni uyg‘unlik sari yetaklovchi san‘atdir. Shu bois mazkur merosga tayangan estetik tarbiya metodikasi bugungi musiqa ta‘limining sifati, mazmuni va insonparvarlik yo‘nalishini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Al-Farabi, Abu Nasr. Kitab al-Musiqa al-Kabir [Musiqa haqida katta kitob]. X asr musiqiy-nazariy traktati.
2. Sawa, George D. “Fārābī v. Music.” *Encyclopaedia Iranica*.
3. Ibn Sino, Abu Ali. Kitab al-Shifa: Jami‘ ilm al-musiqa [Shifo kitobi: musiqa ilmi majmuasi]. Qohira nashri, 1956.
4. Baffioni, Carmela. “Ikhwān al-Safā.” *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2008.
5. Muslim Heritage. “Safi al-Din al-Urmawi and the Theory of Music.” *Foundation for Science, Technology and Civilisation*, 2007.
6. Urmawi, Safi al-Din. Kitab al-Adwar [Musiqa davrlar kitobi]. XIII asr musiqiy-nazariy traktati.
7. Urmawi, Safi al-Din. al-Risala al-Sharafiyya fi al-nisab al-ta‘lifiyya [Musiqa nisbatlar haqida Sharafiy risola]. XIII asr.
8. Shehadi, Fadlou. *Philosophies of Music in Medieval Islam*. Leiden: Brill, 1995.

9. Shiloah, Amnon. *Music in the World of Islam: A Socio-Cultural Study*. Detroit: Wayne State University Press, 1995.
10. Farmer, Henry George. *A History of Arabian Music to the XIIIth Century*. London: Luzac & Co., 1929.
11. Wright, Owen. "Music and Musicology in the Rasa'il Ikhwan al-Safa'." In: *Epistles of the Brethren of Purity: Ikhwan al-Safa' and their Rasa'il: An Introduction*. Oxford University Press, 2008, pp. 216–249.
12. Kania, Andrew. "The Philosophy of Music." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2007.
13. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. "History of Western Philosophy of Music: Antiquity to 1800."
14. Gökpınar, Yasin. "Musical Sources and Theories from Ancient Greece to the Ottoman Period." *Oriens*, Brill, 2023.
15. Isgandarova, Nazila. "Music in Islamic Spiritual Care: A Review of Classical Sources." *Religious Studies and Theology*, 2015, 34(1), pp. 101–113.